

הרב יצחק אברהם טברסקי

בענין הגדרת חיובי מקום לעבור שנים

א.

הגמ' קובעת את יהודה למקום לעבור שנים¹ לכתחילה. ובדיעבד ובשעת הדחק תלוי המקום במחלוקת. וכאשר נמק, נראה שאף הגדרת החיוב לעבר ביהודה אינה מוסכמת. לעמוד על יסודם של דברים, צריכים לדון במקורות השונים, וההבדלים שבניהם.

הבבלי בסנה' מביא המחלוקת העיקרית:

"ת"ר אין מעברין את השנים אלא ביהודה. ואם עברה בגלל מעוברת. העיד חנניה איש אונו אם עיברה בגלל אינה מעוברת".

וכן ממשך הגמ' לבאר שיטת חנניה:

"א"ר יהודה בריה דר' שמעון בן פוי מאי טעמא דחנניה איש אונו. אמר קרא: לשכנו חדרשו ובאת שמה. כל דרישה שאתה דורש לא יהיו אלא בשכנו של מקום".

הגמ' ברכות⁴ מביאה דברים אחרים בענין זה:

"כשירד חנינא בן אחי ר' יהושע לגולה היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ שגרו אחריו שני ת"ח... החחיל הוא מטמא והם מטהרים הוא אוסר והם מחזרים... אמר להם מפני מה אני מטמא ואתם מטהרים... אמרו לו מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בחו"ל. אמרו לו הנח ר' עקיבא שלא הניח כמותו בארץ ישראל... אם שומע מוטב ואם לאו יהא בנדוי... וכל כך למה? משום שנאמר כי מציון תצא תורה דבר ה' מירושלים".

הירוש' מביא את הענין בסגנון אחרת:

"אין מעברין את השנה אלא ביהודה ואם עברה בגלל מעוברת. העיד חנניה

איש אונו שאם אינה יכולה להתעבר ביהודה שמעברין אותה בגליל. אין מעברין בחוצה לארץ ואם עברה אינה מעוברת. כיכולין לעבר בארץ ישראל. אבל בשאינן יכולין לעבר בארץ ישראל שמעברין אותה בחוצה לארץ. ירמיה עיבר בחוצה לארץ... חנניה בן אחי ר' יהושע עיבר בחוצה לארץ. שלח ליה רבי... קם רבי ואשלים כי וקרא באורייתא אלה מועדי חנניה בן אחי ר' יהושע... קם רבי נתן ואשלים כי מבבל תצא תורה דדבר ה' מנהר פקוד. אמרין ליה כי מציון תצא תורה דדבר ה' מירושלים... כתיב ואל יחר זקני הגולה. אמר הקב"ה ביותר הם עלי זקני הגולה. חביבה עלי כח קטנה שבארץ ישראל יותר מסנהדרין גדולה שבחוצה לארץ...".

ב.

יש להבחין כמה שינויים בין המקורות האלה, שראוי לעקב עליהם:

א' בירושלמי סנהדרין ובבלי ברכות. מובאת הלכה של "לא הניח כמותו". משא"כ בבבלי סנהדרין.

ב' בירושלמי ובגמ' ברכות הביאו הדרשה של כי מציון וגו'; בסנהדרין הביאו הדרשה של לשכנו חדרשו וגו'.

ג' בירושלמי לא מופיעה שיטת ר' חנניה, שאם עברה בגלל אינה מעוברת⁶.

ד' הירושלמי מביא הלכה של "בשאינן יכולין לעבר. וענין זה צ"ב, שאם אפשר לעבר בשעת הדחק דאי היה צ"ל מעובר בדיעבד.

ה' כדי להבין את המקורות נעמוד על המושג "שכנו של מקום". רש"י מפרש שהכוונה לב"ד הגדול שבירושלים. אמנם פשוט הסוגיא אינו מורה כן לכאורה. שהרי דחק לומר שזו כונת הגמ' באומרה שאין מעברין "אלא ביהודה". וכבר עמדו על זה הראשונים⁸, ורבים פוסקים שכל יהודה כשר לכתחילה לעיבור שנים⁹. ואם כן נפרש הסוגיות על פי הנחה זו, ששכנו של מקום היינו יהודה כולה.

גם המחזיר של "לא הניח כמותו" טעון בירור וביאור. הפשוט היא שבלא הניח כמותו אפשר לעבר ממש בחו"ל. וזה דעת רוב הראשונים¹⁰. אף שיש מקצתם הסוברים שאין כאן אלא היתר לעבר על פי חשבונות חכמים שבחו"ל¹¹. ובאמת זה פלא עצום — היתכן שיחשב חו"ל כא"י מטעם לא הניח כמותו? ומאי שנא כאן שמעברים בחו"ל אם לא הניח. והרי צריכים יהודה או א"י.

6. אמנם ע"ע גי' הכ"י שאלוחות במה' מירסקי (שאי"מ) וכנודו גי' הנצי"ב (שאלוחא מ"ו).
7. ע"ע בגילויי הירושלמי (אנגליה) עמ' 118.
8. פרש"י סנהדרין (יא:) אין מעברין ד"ה שכונו. וכ"ו רמב"ם סה"מ (מצר ק"ג.) ופי' הר"ש לשאלוחא מ"ט. ובמפרש לול' קה"ח (פ"א ה"ח).
9. עיי' די רמה דחי' הר"ן לסנהדרין (שם).
10. עיי' עינים למשפט לשם.
11. כ"כ חוס': חוס' הרא"ש סנה' (יא:); שאלוחות (שם); רמב"ם הל' קה"ח (פ"א ה"ח) ועוד.
12. עיי' מאירי ושיטה לברכות (דף ס"ג).
13. רבנן היינו ת"ק דחנניה בבלי, דברי הכל בירושלמי.
14. עיי' צ"ח ברכות (שם) שעמד על זה קצת.
15. עיי' שםפרש דרשת כי מציון וגו' כו'.
16. הל' קה"ח (פ"ד הי"ב). וע"ע בנצי"ב לשאלוחא (שם) שכתב כ"ו ברמב"ם. אלא דאין הכרח לכל דבריו ממש דה"ק. דאך לגירסתנו אין שום קושי. על הדרך שכתבתי.
17. הל' קה"ח (פ"א ה"ח).
18. וכסברא זו מצאתי בספר קובץ על הרמב"ם (שם).
19. עיי' די רמה סנהדרין (יא:) ד"ה ת"ר אין מעבין וכו'.
20. בה' קה"ח (פ"א ה"ח) מביא הרמב"ם דרשת, כי מציון. רק לענין אי"י — לא יהודה. וכן מביא ההלכה של "לא הניח" במסגרת זו. ואילו "לשכנו חדרשו" מביא רק לענין יהודה לחתולה — עיי' למעלה הע' 15.

א.

וגראה שלהבין הסוגיות. צריכים קודם להבין שיש כי שישות תלויות ביסוד הבנת ע"ש ביהודה, גליל, חו"ל. הבנתם משתקפת גם בהלכותיהם וגם בדרשותיהם של כל מ"ד ומ"ד. חנניה דורש לשכנו חדרשו וגו' ע"פ הבנתו של ההלכה, אבל חכמים² דורשים כי מציון וגו' לפי דרכם ויש שינויים חשובים בין גישות אלו.³ לחנניה יש צורך לשכנו של מקום, לפיכך צריכים יהודה דווקא, לא רק א"י, וכיון שזו הגדרת מקום עיבור שנים היא א"א לעבר בגליל אף בדיעבד. אבל לרבנן הבנה אחרת: שצ' א"י משום כי מציון וגו'. ואין זה תלוי ביהודה כלל.⁴ אלא דמוכרחים לומר שרבנן מודו שלכתחילה והיא שאפשר מעברים ביהודה דווקא. והיינו דמדרבנן מודים להלכה של חנניה, אלא דס' דא"י דה"ן דאורייתא, אלא אסמכתא. ולפיכך הרמב"ם⁵ מביא גם דרשה דשכנו של מקום לענין ההלכה דלכתחילה, אף שלענין עיקר הדין, בדיעבד, "ולא הניח" סובר חכמים⁶, שבוה (מדרב') חכמים מודים לחנניה. ומוכן בפשטות, שהירושלמי שמביא רק השיטה של רבנן ולא חנניה, מביא דרשתם של כי מציון וגו' ולא דרשת חנניה.

יוצא לנו שלחנניה יש חיוב מקום וא"כ היא לא יועיל היתר של לא הניח כמותו. אבל לרבנן החיוב הוא שיצא העיבור מתוך התורה היוצא מא"י. ונראה שהרמב"ם⁷ התייש בזה, שממיר לא הניח כמותו במילים האלו: "אדם גדול בזכמה ונסמך בארץ ישראל יוצא לחו"ל ולא הניח וכו'". והדגיש שנסמך בא"י בהלכה של לא הניח משום שאחרת ל"א לא הניח. ולא הניח הוי כמשמעו — כלומר שהיה מחכמי א"י ועוד לחו"ל. אבל לו יצוייר שהיה חכם מחכמי חו"ל שהיה גדול מכל חכמי א"י היא ל"א שיכול לעבר שנים בחו"ל. וזה משום שהחייב הוא לעבר ע"פ תורת א"י. ואם ר"ע בחו"ל לפי שעה — הרי תורת א"י נמצאת בגולה⁸.

ועל פי הנחות אלו מודיק היטב שיטת הסוגיות. הסוגיא בברכות שמביא הדרשה של כי מציון וגו' קאי בשיטת חכמים. ולפיכך ניתנת היתר של לא הניח. והוא הדין לסוגיא הירושלמי. אבל הבבלי סנה' שמביא שיטת חנניה אינו נוהג היתר של לא הניח כמותו. וקצת משמע שאין היתר זה פשוט לסוגיא דסנהדרין⁹⁻²⁰.

1. סנהדרין (יא:).
2. אין כאן המקום לדון בשאלה היחס בין עובר שנים וקה"ח. עיי' העמק שאלה (שאלוחא מ"ו): דורות הראשונים (וכך ה' פ"ו); צ"ח ברכות (דף ס"ג); גרי"ו הלוי קה"ח (פ"ד הל"ז).
3. עיי' הערה 1.
4. ברכות (דף ס"ג).
5. ירושלמי סנהדרין (פ"א ריש ה"ב).